

УДК 94(477.411)"18":614.25]:050

А. Гедьо
М. Мілютін

КИЇВ ОЧИМА ПРЕСИ: САНІТАРНІ ТА ІНФРАСТРУКТУРНІ ВИКЛИКИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ МІСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття досліджує стан міського господарства Києва наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття через призму матеріалів міської періодики. За допомогою комплексного аналізу газет «Киевлянин», «Рада» та «Киевская мысль» проведено реконструкцію повсякденного життя мешканців міста, виявити ключові проблеми міського господарства того часу та взаємодії киян з міською владою у вирішенні гострих екологічних, соціальних та інфраструктурних проблем. Застосування методу контент-аналізу текстів періодичних видань дозволило виявити, що швидка урбанізація Києва наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. призвела до загострення низки взаємопов'язаних проблем: забруднення довкілля промисловими та побутовими відходами; дефіциту якісної питної води; перевантаження транспортної інфраструктури та продовольчих криз, які проявлялися як у нестачі окремих продуктів, так і в загальному погіршенні їхньої якості. Виявлено, що швидкий темп зростання міста перевищував можливості міської інфраструктури, що, у свою чергу, сприяло погіршенню санітарно-епідеміологічної ситуації та загостренню соціальної напруги.

Аналіз матеріалів міської періодики свідчить, що міська влада здійснювала низку ініціатив для вирішення виявлених проблем, зокрема, впроваджувала нові санітарні норми, інвестувала у розвиток інфраструктури та розробляла регуляторні акти. Проте, ефективність цих заходів була обмежена низкою факторів, серед яких: обмежені фінансові ресурси, корупція, відсутність комплексного планування, слабка координація дій різних міських служб та суспільний опір інноваціям.

Результати дослідження сприяють глибшому розумінню історичних аспектів управління міськими ресурсами та можуть бути використані для розробки сучасних стратегій містобудування, зокрема, для розробки ефективних механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень та моніторингу якості міського середовища.

Ключові слова: Київ, урбанізація, міське господарство, санітарія, інфраструктура, міська преса, контент-аналіз, історична реконструкція.

DOI 10.34079/2226-2830-2024-15-40-20-33

Актуальність Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття Київ переживав період інтенсивної урбанізації, що супроводжувалася суттєвими викликами у сфері благоустрою міста. Дослідження проблем міського господарства Києва є надзвичайно актуальним у контексті сучасних урбаністичних студій. Розуміння того, як місто розвивалося в минулому, допомагає нам краще оцінити сучасні виклики та розробити ефективні стратегії їх подолання. По-перше, аналіз міської преси дозволяє виявити коріння багатьох сучасних міських проблем, таких як забруднення довкілля, транспортні колапси та нерівномірний розвиток міських територій. По-друге, аналіз газетних публікацій дає змогу реконструювати повсякденне життя киян, їхні погляди на міські проблеми та взаємодію з міською владою. По-третє, дослідження періодики сприяє розвитку нових методологічних підходів в історії міста та дозволяє переосмислити традиційні уявлення про міське життя кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Історіографія теми представлена пресознавчими студіями - В. Ігнатієнка (Ігнатієнко 1926) та А. Животка (Животко, 1999), які забезпечують фундаментальну основу для аналізу політики редакцій, особливостей подачі інформації та тематичного наповнення українських періодичних видань. Дослідження Г. Рудого «Київська періодична преса 1917-1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради» (Рудий, 2014) підтверджує тісний зв'язок преси з суспільно-політичними процесами в місті. Джерелознавчим питанням вивчення міської періодики присвячені дослідження О. Левчук «Газетна періодика Києва як джерело дослідження міського повсякдення (1905–1914 рр.)» (Левчук, 2018), І. Гребцової «Контент-аналіз як метод вивчення матеріалів регіональної преси середини XIX ст.» (Гребцова, 2020). Праця Т. Водотики «Історія повсякдення. Київ. Початок XX століття» (Водотика, 2020) є актуальним розширенням сучасних киевознавчих студій. Авторка детально реконструює побут киян на зламі XIX-XX століть, аналізуючи різноманітні аспекти повсякденного життя: від житлових умов та харчування до дозвілля та соціальних взаємодій. Не втрачає своєї актуальності енциклопедично-довідкове видання киевознавця А. Макарова (Макаров, 2005). У ньому розкрито різні аспекти життя Києва, зокрема подано основний понятійний апарат, що характеризує сферу міського господарства і благоустрою. Дослідження С. Машкевича є цінним внеском у тематику історії київського благоустрою, зокрема у вивчення функціонування міського транспорту в екстремальних умовах. Автор, аналізуючи роботу київського трамваю в період 1918-1921 років, детально розглядає вплив глибокої економічної кризи на транспортну систему міста (Машкевич, 2014). У статті А. Гедьо і М. Мілютіна «Санітарно-епідеміологічна ситуація в Києві в умовах соціальної нестабільності на шпальтах міської преси кінця XIX – початку XX ст.» (Гедьо та Мілютін, 2022) автори за періодичними джерелами прослідкували взаємозалежність стану міського господарства з частотою і характером інфекційних спалахів і загальним рівнем захворюваності.

Для реконструкції динаміки розвитку міського господарства Києва на рубежі XIX-XX століть за основу взято комплексний аналіз матеріалів місцевої періодики, зокрема газет «Киевлянин», «Рада», «Южная Копейка» та ін. Детальний аналіз різноманітних жанрів публікацій (новини, звіти, хроніки, реклама, оголошення) дозволить виявити тенденції в розвитку міського благоустрою, дослідити причини санітарних проблем та оцінити ефективність міських адміністрацій у вирішенні питань інфраструктури. Особлива увага буде приділена аналізу лексичних полів, тематичних блоків та кількісного розподілу публікацій, що дозволить виявити малодосліджені аспекти розвитку міського господарства Києва в цей період.

Мета розвідки - комплексно дослідити процес розвитку інфраструктури та санітарного благоустрою міста Києва кінця XIX – початку XX століття. На основі аналізу матеріалів місцевої періодики буде проаналізовано взаємозв'язок між розвитком міської інфраструктури та рівнем життя населення, а також виявлено фактори, що впливали на темпи і напрямки урбанізаційних процесів у Києві.

Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові, історичні та спеціальні методи. До перших належать абстрагування, аналогія, системний і фактологічний аналіз, які забезпечують теоретичну основу дослідження. Історичні методи (хронологічний, синхронічний, історичного моделювання, порівняльно-історичний) дозволяють реконструювати історичний процес розвитку міського господарства. Спеціальні методи, такі як джерелознавча евристика, герменевтика, а також пресознавчі методи (жанрово-видовий, контент-аналіз), забезпечують ефективну роботу з матеріалами періодичних видань.

Історико-критичний підхід передбачає зіставлення газетних даних з іншими видами джерел, зокрема офіційними документами (протоколами засідань міської думи, статистичними збірниками, звітами міських установ), архівними матеріалами та мемуарами. Такий підхід дозволяє не лише встановити достовірність газетних публікацій, але й інтерпретувати їх зміст у

контексті суспільно-політичних процесів того часу, виявляючи тенденції та закономірності розвитку міського господарства.

Для підвищення об'єктивності аналізу газетних матеріалів застосовується контент-аналіз. Цей метод дозволяє систематично аналізувати текстовий матеріал за допомогою кількісних показників, таких як частотність вживання певних термінів, тематична структура публікацій, тональність викладу. Застосування контент-аналізу дозволить виявити кількісні та якісні характеристики газетних матеріалів, що відображають динаміку розвитку міського господарства.

Проблеми організації вуличного простору в Києві наприкінці XIX століття знайшли детальне відображення у матеріалах місцевої преси. Публікації у газеті «Киевлянин» свідчать про незадовільний стан міських вулиць: відсутність або пошкодження тротуарів, захаращеність проїжджої частини, відсутність належного освітлення¹. Такі проблеми спостерігалися навіть у центральних районах міста, зокрема на Бессарабській площі, Бібіковському бульварі та інших. Причиною такого стану справ були швидкі темпи урбанізації, недостатнє фінансування міського бюджету та відсутність чіткої політики у сфері містобудування.

Значний внесок у забруднення Києва наприкінці XIX ст. вносило недбале ставлення мешканців до санітарних норм. Регулярні повідомлення в місцевій пресі: «Антисанітарний будинок»², «Антисанітарний двір»³, «Антисанітарна садиба»⁴ «Антисанітарні будинки»⁵ свідчили про поширеність таких порушень, як скидання нечистот у водойми та на вулиці, відсутність належної каналізації та сміттєзбірників. Такі умови створювали сприятливе середовище для розмноження інфекцій, що негативно впливало на здоров'я населення. Причини такої ситуації були складними і пов'язані з низкою факторів, включаючи низький рівень санітарної освіти, відсутність ефективної системи контролю за дотриманням санітарних норм та швидкі темпи урбанізації, що перевищували можливості міської інфраструктури.

Значною проблемою міського благоустрою Києва наприкінці XIX століття було забруднення ринків. Незважаючи на те, що з торговців стягували податок на прибирання, санітарний стан торгових площ залишався незадовільним. Як свідчать замітки в пресі, ринки часто перетворювалися на справжні звалища. Наприклад, Житній базар, за свідченням «Киевлянина», нагадував «смердючу клоаку»⁶, а не місце торгівлі продуктами харчування. Такий стан речей створював серйозну загрозу для здоров'я споживачів і свідчив про відсутність належного санітарного контролю. Причини такої ситуації були складними і пов'язані з низкою факторів, включаючи надмірну скупченість торгових місць, недостатнє фінансування міського бюджету на санітарні заходи, відсутність ефективної системи збору та вивезення сміття, а також, можливо, корупцію серед міських чиновників.

Аналогічна ситуація спостерігалася на Галицькому базарі. Як свідчать замітки в «Киевлянині», торгова площа була вкрита товстим шаром гною, який вітром розносився по продуктах харчування, що продавалися на базарі: «Площу на базарі не метуть як слід, через те зостається меж камінням на бруківці гній, який висихає, і потім вітер наносить його на м'ясо, сало, хліб і інші продукти, що продаються на базарі. Проїзд меж крамницями так загажено, що з під гною не видно навіть каміння бруківки»⁷.

¹ Загромождение киевской набережной. *Киевлянин*. 1897. № 136. 18 травня. С.3; К благоустройству киевских улиц. *Киевлянин*. 1897. № 156. 8 червня. С.4; К благоустройству города *Киевлянин*. 1897. № 156. 19 червня. С.4; К благоустройству Фундуклеевской улицы. *Киевлянин*. 1897. № 260. 20 вересня. С.3.

² Антисанитарный дом. *Киевлянин*. 1897. № 45. 14 лютого. С.3.

³ Антисанитарный двор. *Киевлянин*. 1897. № 163. 15 червня С.4.

⁴ Антисанитарная усадьба. *Киевлянин*. 1897. № 93. 3 квітня С.3.

⁵ Антисанитарные дома. *Киевлянин*. 1897. № 130. 12 травня С.4.

⁶ Антисанитарный базар. *Киевлянин*. 1897. № 126. 8 травня. С. 4.

⁷ На Галицькому базарі. *Рада*. 1906. № 38. 28 жовтня. С. 3.

Типовим прикладом негативного впливу торгових площ на санітарний стан міського середовища кінця XIX століття слугує Львівський базар. Мешканці прилеглих вулиць, зокрема Бульварно-Кудрявської, неодноразово скаржилися у міську управу на антисанітарні умови, пов'язані з функціонуванням базару і суттєво погіршували якість життя мешканців: «...присутнє постійне скупчення народу, вічно чутні брань і сварки, сама площа постійно забруднена різними відходами і сіном ... базар знаходиться у густонаселеному центрі, на його благоустрій необхідно звернути увагу міського врядування»⁸.

Незадовільний санітарний стан і організація торгових процесів на міських ринках наприкінці XIX ст. викликали необхідність реформ. Одним із перших кроків у цьому напрямку стала реорганізація Троїцького базару у 1897 році⁹. У зв'язку з проведенням сільськогосподарської виставки частину торгових місць було перенесено, а на території базару проведено ряд санітарних заходів: ліквідовано відкриту канаву, побудовано нові дерев'яні лавки для продажу продуктів харчування, а існуючі торгові ряди були реорганізовані. Вже існуючі ринкові торгові будівлі були перенесені у сторону Великої Васильківської вулиці і розміщені у наступному порядку: «в першому ряду розміщується галантерейна і посудна торгівля, в другому – булочна і хлібна і в третьому ряду м'ясна і молочна»¹⁰.

Ідея створення критого ринку в Києві наприкінці XIX століття не була новою. Так, у 1897 році міський гласний Семен Дитинковський у своїх зверненнях обґрунтовував доцільність такого проєкту зазначаючи, що «питання упорядкування базарів, є для міського управління своєрідним моральним обов'язком»¹¹. Відзначаючи важливу роль ринків в економічному житті міста та їхній вплив на санітарно-епідеміологічну ситуацію, С. Дитинковський підкреслював необхідність модернізації торгових площ. Як приклад вдалого вирішення цієї проблеми він наводив досвід інших міст. Одним із можливих варіантів реалізації такого проєкту в Києві, на думку С. Дитинковського, було використання павільйонів, зведених для сільськогосподарської виставки на Троїцькій площі. Проте, найбільш перспективним він вважав будівництво критого ринку на Бессарабській площі, оскільки це дозволило б не лише покращити санітарні умови, але й прикрасити центральну частину міста: «найбільш раціональним було б утилізувати павільйони для критого ринку на Бессарабській площі, необхідність впорядкування якої відчувається особливо сильно, оскільки цей базар своїм безобразним видом гальмує розвиток Хрещатика і Великої Васильківської вулиці»¹².

У 1898 році гласні Шефтель, Пелешко і Петров звернулися, до міського голови з пропозицією відкриття між Житнім і Лук'янівськими базарними площами нового базару на Антифієвій поляні. На думку ініціаторів звернення «облаштування нового базару не вимагає від міста ніяких витрат – базарні споруди можуть бути зведені приватними підприємцями»¹³.

Незважаючи на неодноразові спроби міської влади Києва вирішити проблему антисанітарних умов на міських ринках, ситуація залишалася критичною протягом тривалого часу. Як свідчать матеріали «Києвлянина» навіть на початку 1908 року ринки міста, зокрема Бессарабський, Троїцький, Житній та Єврейський, перебували у вкрай занедбаному стані: «Вчора ми сповіщали про поганий стан Сінного ринку. Але виявляється, що інші базарні площі знаходяться в ще більш жахливому стані. Базари Бессарабський, Троїцький, Житній і Єврейський, розміщені в центральних частинах міста, є неймовірно смердючими клоаками. Впродовж зими накопичилася надзвичайно велика кількість відходів і гною. Тепер, коли сніг і лід розтанули, все це відкрилося і почало розкладатись. Незважаючи на це, міська влада повністю

⁸ К благоустройству Львовского базара. *Києвлянин*. 1897. № 61. 2 березня. С.3.

⁹ Реорганизация Троицкого базара. *Києвлянин*. 1897. № 61. 2 березня. С. 4.

¹⁰ Базарные постройки. *Києвлянин*. 1897. № 72. 13 березня. С. 4.

¹¹ Проект крытого рынка в Киеве. *Києвлянин*. 1899. № 71. 12 березня. С. 3.

¹² Проект крытого рынка в Киеве. *Києвлянин*. 1897. № 281. 11 жовтня. С. 3

¹³ Проект нового базара. *Києвлянин*. 1898. № 130. 12 травня. С.2.

припинила прибирання площ від нечистот. Починаючи з 1 березня, жодна площа ні разу не підлягала очищенню. Тяжко собі навіть уявити, що в такому великому та багатому місті як Київ, базари перетворюються в такі клоаки»¹⁴.

Накопичення відходів, відсутність регулярного прибирання та розкладання органічних речовин створювали серйозну загрозу для здоров'я населення і свідчили про неефективність міського управління. Відповідальність за такий стан справ частково покладалася на міську поліцію, яка не забезпечувала належного контролю за виконанням санітарних норм.

Стихійні сміттєзвалища, що виникали як у межах міста, так і на його околицях, становили серйозну загрозу для здоров'я населення. Так, у 1897 році київська преса повідомляла про утворення великого несанкціонованого звалища у яру поблизу вулиць Львівської та Бульварно-Кудрявської, куди мешканці прилеглих садиб звозили гній. Відсутність належної утилізації відходів призводила до забруднення ґрунтових вод, поширення інфекційних захворювань та створювала неприйнятні для проживання санітарні умови¹⁵.

Інтенсивна урбанізація Києва кінця XIX століття супроводжувалася значними обсягами будівельних робіт, які в свою чергу, призводили до загострення екологічних проблем. Одним із яскравих прикладів є ситуація з забрудненням міської набережної внаслідок будівництва нової насосної станції. Як свідчить міська преса, будівництво, яке здійснювалося Товариством водопостачання, призвело до значного забруднення прибережної зони будівельним сміттям, що негативно вплинуло на санітарний стан міста та зручності його мешканців. Зокрема, власник київських купалень Бондаревський скаржився у міську управу на забруднення набережної обрубками та тирсою, що відлякувало відвідувачів¹⁶.

У 1897 році київська преса повідомляла про значні скупчення будівельних відходів на Контрактовому дворі, що ускладнювало рух вулицею Костянтинівською та створювало антисанітарні умови. Ця ситуація змусила міського поліцеймейстера звернутися до міської управи з вимогою негайно вжити заходів щодо прибирання сміття¹⁷.

Регулярні публікації в місцевій пресі свідчили про неефективність системи збирання та утилізації відходів і недбале ставлення відповідальних осіб. Так, численні скарги¹⁸ мешканців міста стосувалися несвоєчасного прибирання сміття¹⁹, падалі²⁰ та інших відходів, що призводило до забруднення вулиць, поширення неприємних запахів та створення сприятливих умов для розмноження шкідників. Особливо гострою була ситуація на околицях міста, де відсутність належного санітарного контролю призводила до виникнення стихійних звалищ. «Нещодавно цілий тиждень лежала у струмку, перед самим в'їздом у залізничну колонію, загинула свиня і, внаслідок спеки, заражала смородом усе повітря. Зараз впродовж кількох днів валяються дві загиблі собаки, що почали розкладатися, і немає сил без відризи проходити в цьому місці»²¹ - наведена картина є типовою для Києва. Шпальти газет рясніли заголовками: «Не прибрана падаль»²², «Несправності прибиральника падали»²³. Однак, незважаючи на численні скарги громадян, міська влада не завжди вживала адекватних заходів для вирішення проблеми.

Наведені факти свідчать, що на початку XX ст Київ, як і багато інших швидко зростаючих міст, зіткнувся з гострою проблемою відходів. Відсутність централізованої

¹⁴ Городское благоустройство. *Киевлянин*. 1908. № 81. 21 березня. С.3.

¹⁵ Свалка навоза в городе. *Киевлянин*. 1897. № 78. 19 березня. С.4.

¹⁶ Загрораждение киевской набережной. *Киевлянин*. 1897. № 136. 18 травня. С.4.

¹⁷ Мусорные кучи. *Киевлянин*. 1897. № 274. 4 жовтня. С. 3.

¹⁸ Неисправность уборщика падали. *Киевлянин*. 1897. № 195. 17 липня. С. 3.

¹⁹ Очистка города. *Киевлянин*. 1897. № 74. 15 березня. С. 3.

²⁰ Неубранная падаль. *Киевлянин*. 1897. № 355. 24 грудня. С.3.

²¹ К санитарному состоянию городских окраин. *Киевлянин*. 1897. № 207. 29 липня. С. 4.

²² Неубранная падаль. *Киевлянин*. 1897. № 355. 24 грудня. С. 3.

²³ Неисправности уборщика падали. *Киевлянин*. 1897. № 195. 17 липня. С. 4.

системи збору та утилізації твердих побутових відходів призводила до забруднення довкілля, поширення інфекційних захворювань та створювала неприємні санітарні умови для проживання. Розуміючи всю серйозність ситуації, київська міська влада робила спроби вивчити досвід інших міст у цій галузі. Так, у 1911 році лікар міської управи Ф. Бурчак відвідав Санкт-Петербург, де ознайомився з функціонуванням сміттєспалювальних печей. Одночасно професор О. Павловський брав участь у міжнародній гігієнічній виставці у Дрездені, де були представлені новітні технології утилізації відходів (Шандра та Карліна, 2020).

Відчутною проблемою міського господарства Києва на початку ХХ століття була якість питної води. Основним джерелом водопостачання для міста служив Дніпро, вода з якого характеризувалася високим ступенем забруднення. Незважаючи на наявність артезіанських свердловин, які забезпечували місто більш чистою водою, проблема доступу до якісної питної води залишалася актуальною для більшості мешканців. Недостатня очистка води призводила до поширення інфекційних захворювань, таких як тиф і холера. Місцева преса неодноразово повідомляла про випадки захворювання, пов'язані зі споживанням забрудненої води: «Затоплення нечистотами»²⁴, «Нестача води»²⁵, «Каналізаційні справи»²⁶, «Хто отруєє питну воду в Києві?»²⁷. Ситуація також ускладнювалася неефективною роботою міських служб, які відповідали за водопостачання.

Для вирішення проблеми міська влада вживала низку заходів, зокрема, організовувала спеціальні комісії для обговорення шляхів покращення якості питної води²⁸. Зокрема, в артезіанській воді, що подавалася на Поділ, були виявлені значні домішки заліза, які випадали у вигляді жовтого осаду. Для вирішення цієї проблеми була створена спеціальна комісія, яка рекомендувала впровадження додаткових систем фільтрації води та проведення детального аналізу причин забруднення. Були проведені дослідження якості води, розроблені проекти впровадження нових систем фільтрації²⁹.

Ефективність фільтрації підтверджувалася іноземним досвідом. Так, у французькому місті Шербург після введення системи фільтрації різко знизилася захворюваність на тиф³⁰. Натомість, у Києві фільтрація води була недостатньо ефективною, про що свідчать результати аналізів, які виявили наявність у фільтрованій воді різних домішок, зокрема, водяних блох: «вода, фільтрована виявилася з водяними блохами, і взагалі не відповідає тій воді, яка мала б постачатися за контрактом міста з водопровідною спільнотою (об'єднанням). Артезіанська вода прозора, але з високим ступенем окиснення»³¹.

На нараді, що відбулася в червні 1909 року під головуванням начальника Південно-західного краю, було приділено особливу увагу питанню водопостачання Києва. Учасники наради дійшли висновку про необхідність збільшення обсягів використання артезіанської води, яка вважалася більш безпечною з епідеміологічної точки зору в порівнянні з водою з Дніпра.

Згідно з доповіддю інженера Ессена «бували дні коли у водопровідну мережу надходило 1940 відер артезіанської води»³². Було відзначено позитивний вплив артезіанської води на епідеміологічну ситуацію в місті, зокрема, на зниження захворюваності на холеру та черевний тиф. Комісія рекомендувала повністю перейти на використання артезіанської води, оскільки вона вважалася більш безпечною та відповідала санітарним нормам того часу: «залишити

²⁴ Затопления нечистотами. *Киевская мысль*. 1908. № 30.1 лютого. С.2.

²⁵ Недостаток воды. *Киевские вести*. 1909. № 133. 22 травня. С.3.

²⁶ Киевская городская управа доводит до всеобщаго сведения. *Киевлянин*. 1901. № 309. 8 листопада. С.3.

²⁷ Кто отравляет питьевую воду в Киеве. *Киевская мысль*. 1907. № 94. 5 квітня. С.3.

²⁸ Особое совещание по водопроводному вопросу. *Киевлянин* 1905. №130. 12 травня. С.2.

²⁹ Там само.

³⁰ Значение здоровой воды. *Киевлянин*. 1909 № 206 28 липня. С.3.

³¹ Анализ воды *Киевская мысль*. 1908. № 244. 3 вересня. С.3.

³² Совещание по водопроводному вопросу. *Киевские вести*. 1909. № 159. 17 червня. С.4.

артезіанське водопостачання і дніпровську воду не допускати, сподіваючись, що споживання артезіанської води у найближчому майбутньому сягне 2,5 мільйонів відер води»³³. Однак, реалізація цих проектів зіштовхувалася з низкою перешкод, пов'язаних з недостатнім фінансуванням, відсутністю необхідних технологій та бюрократичними бар'єрами.

Як свідчать матеріали київської періодики, на початку XX століття будівництво централізованої каналізаційної системи стало одним з найактуальніших завдань для Києва³⁴. Проблеми, пов'язані з відсутністю каналізації, неодноразово висвітлювалися у місцевій пресі. Так, у 1905 році повідомлялося про витік стічних вод на Хрещатику³⁵, що свідчило про незадовільний стан існуючої каналізаційної системи.

Незважаючи на складні умови, роботи з будівництва каналізації продовжувалися. До початку революції 1905-1906 років була завершена перша черга будівництва, яка охопила центральні райони міста. Однак, значна частина міста, зокрема Печерськ, Плоська та Лук'янівська, залишалася без каналізації. Для прискорення робіт у 1908 р. було розроблено детальний проект каналізації, який передбачав підключення до системи всіх районів міста. Будівництво велося під керівництвом відомого архітектора Владислава Городецького. Незважаючи на недостатнє фінансування, складність геологічних умов, проект був реалізований і було побудовано розгалужену мережу каналізації, яка охопила Куренівку, Лук'янівку та Печерськ³⁶.

Як свідчать матеріали міської періодики, події 1917 року призвели до значного погіршення умов життя населення, зокрема, до дестабілізації системи комунального господарства. Особливо гострою проблемою стала нестача енергоресурсів³⁷, що призводила до регулярних відключень електроенергії та води³⁸.

Наприкінці весни 1917 року Київ зіткнувся з гострою проблемою дефіциту палива. Нестача вугілля, що була викликана загальною економічною кризою та порушенням транспортних зв'язків, призвела до різкого зростання попиту на дрова. Цей фактор, у поєднанні зі спекулятивними діями окремих торговців, спричинив значне підвищення цін на дрова.

Для стабілізації ситуації на ринку палива міська влада розробила низку заходів. Зокрема, було запропоновано ввести карткову систему розподілу дров, що мала забезпечити рівномірне забезпечення населення паливом. Передбачалося, що кожна родина отримуватиме певну норму дров, що розраховувалася виходячи з її складу та типу житла. Для зменшення черг та полегшення процедури розподілу дров рекомендувалося створити спеціальні пункти продажу, де дрова відпускалися б за встановленими цінами та у визначених обсягах³⁹.

Однак реалізація цих заходів стикалася з численними труднощами. Відсутність ефективного контролю за виконанням карток, недостатня кількість дров на складах, а також загальна дезорганізація міського господарства ускладнювали вирішення проблеми. В результаті, нестача дров залишалася актуальною протягом тривалого часу, що негативно впливало на життя мешканців міста.

Комунальний транспорт Києва досліджуваного періоду представлений гужовим транспортом – візниками і електричним – трамваєм. Екіпажі, запряжені кіньми, були основним засобом пересування для більшості мешканців міста. Для регулювання вартості послуг візників

³³ Совещание по водопроводному вопросу. *Киевские вести*. 1909. № 159. 17 червня. С.4.

³⁴ Экспертная канализационная комиссия. *Киевские вести*. 1909. № 37. 7 лютого С.5; К вопросу о городской канализации. *Киевские вести*. 1907. № 10. 21 червня. С.3; Работы по расширению сети городской канализации. *Киевлянин*. 1909. № 136. 16 травня. С. 5.

³⁵ Загрязнение нечистотами крещатицкой мостовой. *Киевлянин*. 1905. № 40. 9 лютого. С.4.

³⁶ Гедьо А., Милютін М. Санітарно-епідеміологічна ситуація в Києві... - С. 127.

³⁷ Уголь для Киева. Ходатайство электрического общества. *Киевлянин*. 1917. 03 марта. № 62. С. 3.

³⁸ Затруднительное положение городского водопровода. *Киевлянин*. 1917. 05 июля. № 159. С. 3.

³⁹ Дровяной вопрос. *Киевлянин*. 1917. 06 октября. № 233. С. 2.

міська влада встановила фіксовані тарифи на проїзд. Однак, як свідчать матеріали періодичної преси, на практиці ці тарифи часто ігнорувалися. Багато візників зловживали своїм становищем, вимагаючи від пасажирів додаткову плату, поводитися грубо та невиховано. Ці явища були пов'язані з низкою причин, серед яких можна назвати високий попит на послуги візників, відсутність ефективного контролю з боку міської влади, а також загальну дестабілізацію суспільства в умовах революційних подій.

Для боротьби з цими негативними явищами міська влада, міліція неодноразово зверталася до візників з закликами дотримуватися встановлених тарифів та поважати права пасажирів⁴⁰. Однак ефективність цих заходів була обмеженою.

Як стає зрозумілим з численних заміток «Киевлянина», проблема встановлення тарифів на послуги візників була однією з найгостріших в міському господарстві Києва в 1917 році. Зростання вартості утримання коней, подорожчання кормів та загальна інфляція призвели до того, що існуючі тарифи перестали покривати витрати візників⁴¹. В той же час, міська влада, прагнучі стримати інфляцію, намагалася утримати тарифи на попередньому рівні.

Цей конфлікт інтересів призвів до численних суперечок між візниками та міською владою. Візники неодноразово оголошували страйки, вимагаючи підвищення тарифів, а міська влада намагалася врегулювати ситуацію шляхом переговорів та адміністративних заходів⁴². Однак знайти компромісне рішення було вкрай складно.

Невирішеність проблеми тарифів негативно вплинула на якість обслуговування пасажирів. Візники, незадоволені низькими тарифами, часто відмовлялися перевозити пасажирів на короткі відстані, вимагали додаткової оплати або поводитися грубо.

Для забезпечення безпеки та комфорту пасажирів, а також для упорядкування ринку транспортних послуг міська влада запровадила правила, які стосувалися як самих візників, так і їхніх транспортних засобів. Одним з таких правил було обов'язкове маркування підвід інформацією про вартість проїзду. Це дозволяло пасажирам заздалегідь ознайомитися з тарифами та уникнути конфліктних ситуацій⁴³. Крім того, для легалізації діяльності візників було запроваджено систему ліцензування. Візники зобов'язані були отримувати спеціальні ярлики, які засвідчували їх право на здійснення пасажирських перевезень. Тож у грудні видання друкували постанови Київської міської управи про візничий промисел, де оголошувалось про початок оформлення ярликів на наступний рік і повідомлялось про місце й час їхньої видачі та розмір обов'язкового грошового збору за кількість коней у транспортному засобі⁴⁴.

Аналіз газетних публікацій того часу свідчить, що незважаючи на зусилля міської влади, проблема нелегального перевезення пасажирів та порушення встановлених тарифів залишалася актуальною.

В порівнянні з візництвом, трамвайне сполучення завдяки регулярності маршрутів, доступності та відносній швидкості пересування було чи не найзатребуванішим способом пересування. Однак, функціонування трамвайної системи супроводжувалося низкою проблем, які регулярно висвітлювалися в місцевій пресі.

Однією з найбільш гострих проблем була переповненість трамваїв, особливо в години пік. Це було пов'язано з постійним зростанням кількості пасажирів, зношеністю рухомого

⁴⁰ Киевским извозчикам. *Киевлянин*. 1917. 28 марта. № 83. С. 3.

⁴¹ Новая извозчицья такса. *Киевлянин*. 1917. 18 апреля. № 96. С. 3.

⁴² Вопрос об отмене извозчицье таксы *Киевлянин*. 1917. 25 августа. № 201. С. 2.

⁴³ К упорядочению извозного промысла *Киевлянин*. 1917. 02 июня. № 132. С. 3.

⁴⁴ До відома візників. Оповіщення. *Нова Рада*. 1917. 03 грудня. № 200. С. 3.

складу та недостатньою кількістю трамваїв на лініях⁴⁵. Ситуація ускладнювалася заборобою перевезення пасажирів стоячи, що ще більше обмежувало пропускну здатність трамваїв⁴⁶.

Недостатня кількість трамваїв на лініях часто призводила до тривалих інтервалів руху та утворення великих черг на зупинках. Це створювало значні незручності для пасажирів, особливо в холодну пору року.

Розглядаючи у комплексі причини і передумови дисбалансу міського середовища, необхідним є аналіз функціонування продовольчого ринку Києва на порубіжжі XIX-XX сторічч. Адже, ринок – простір побутово-економічної діяльності міста, де містяни задовольняли первинні потреби – передусім у харчуванні.

Як свідчить інформація на сторінках газет, базарна торгівля, була суттєвим джерелом надходжень до міського бюджету і складала 15 % від усіх доходів міста⁴⁷. Контроль за санітарним станом ринків здійснювала спеціальна санітарна комісія на чолі з головним санітарним лікарем. До компетенції комісії входило проведення регулярних оглядів торгових рядів, виявлення та вилучення неякісних продуктів, а також притягнення до відповідальності продавців, які порушували санітарні норми. Найпоширенішими порушеннями були продаж прострочених продуктів, відсутність належних умов зберігання товарів, а також антисанітарний стан торгових місць. За такі порушення передбачалися штрафи, розмір яких залежав від тяжкості порушення.

Аналіз газетних заголовків кінця XIX століття свідчить про значні проблеми з якістю продуктів харчування, які реалізовувалися на київських ринках: «Недоброякісний хліб»⁴⁸, «Недоброякісна риба»⁴⁹, «Недоброякісні стегна»⁵⁰, «М'ясні лавки на Печерському базарі»⁵¹, «Порушення санітарних правил»⁵².

Типовим прикладом порушення санітарних норм на київських ринках на початку XX століття є випадок з продажем неякісних ковбасних виробів, описаний у газеті «Южная копейка» в 1912 році. Санітарний огляд, проведений міським лікарем В. Воскресенським на Житньому ринку, виявив значну кількість зіпсованих ковбас, які представляли серйозну загрозу для здоров'я споживачів⁵³. Контроль за дотриманням санітарних норм влада покладала на поліцію і в повідомленні зазначалося: «всі ковбаси знищені і складений протокол»⁵⁴, існували факти змови між поліцією та недоброчесними продавцями, що дозволяло останнім безкарно реалізовувати неякісні продукти.

Типовим прикладом застосування адміністративних стягнень за порушення санітарних норм на київських ринках слугує справа, розглянута мировим суддею 3 липня 1897 року за поданням санітарного лікаря Воскресенського і «м'ясника Житнього базару Шеванду оштрафовано на 25 руб., з заміною у випадку неспроможності арештом на 7 днів, за те, що тримав у своїй лавці зловонне м'ясо, що розкладається; м'ясник того ж базару Дедушкін засуджений до штрафу в 15 руб., з заміною арештом на 3 дні, за продаж фінозного м'яса. Торговці Полонік і Мамет засуджені до штрафу в 25 руб. кожен, з заміною арештом на 7 днів, за продаж богомольцям запліснявілих, брудних та з'їдених крисями булок. М'ясник Рєзнік засуджений до штрафу в 10 руб. за брудне утримання м'ясної лавки і торговця Фальшова

⁴⁵ Против переполнения трамваев. *Киевлянин*. 1917. 16 апреля. № 95. С. 3.

⁴⁶ К растройству трамвайного движения. *Киевлянин*. 1917. 30 мая. № 129. С. 3.

⁴⁷ Проект крытого рынка в Киеве. *Киевлянин*. 1897. № 281. 11 жовтня. С. 3.

⁴⁸ Недоброкачественный хлеб. *Киевлянин*. 1897. № 186. 8 липня. С. 4.

⁴⁹ Недоброкачественная рыба. *Киевлянин*. 1897. № 121. 3 травня. С. 4.

⁵⁰ Недоброкачественные окорока. *Киевлянин*. 1897. № 99. 9 квітня. С. 4.

⁵¹ Мясные лавки на Печерском базаре. *Киевлянин*. 1897. № 151. 3 червня. С. 4.

⁵² Нарушение санитарных правил. *Киевлянин*. 1897. № 162. 14 червня. С. 4.

⁵³ Отвратительные колбасы. *Южная копейка*. 1912. № 498. 10 травня. С.4.

⁵⁴ Там само.

оштрафовано у 7 руб. за недотримання чистоти при продажі продовольчих продуктів»⁵⁵. Таким чином, за продаж зіпсованого м'яса та порушення санітарних норм у своїх лавках ряд продавців були оштрафовані на суми від 7 до 25 рублів. У випадку неспроможності сплати штрафу передбачався арешт строком від 3 до 7 днів.

Для повторних порушників санітарних норм передбачалися більш суворі покарання. Так, за систематичне ігнорування вимог санітарної інспекції та продаж неякісних продуктів порушників могли позбавити волі на певний термін. Наприклад, австрійський підданий Йосип Вокач, власник м'ясної лавки на Бібіковському бульварі, був засуджений до тритижневого ув'язнення за неодноразовий продаж зіпсованого м'яса⁵⁶. Невідома богомолка скуштувавши смаженої тухлої риби, яку придбала на Олександрівській площі і потрапила до лікарні. Продавець цієї риби Козлов був арештований на 15 днів⁵⁷.

Як свідчить аналіз київської преси, однією з найгостріших проблем, що характеризували споживчий ринок Києва кінця XIX століття, була низька якість хлібобулочних виробів. Регулярні публікації в місцевій пресі про виявлення на ринках сирого, запліснявілого та пошкодженого хліба свідчать про масштабність цієї проблеми⁵⁸. Такі заголовки, як «Недоброякісні булки»⁵⁹, «Київські булки»⁶⁰, «Антисанітарна булочна»⁶¹ ставали звичними для читачів місцевих газет. Причини такої ситуації були складними і багатограними. По-перше, відсутність ефективного контролю з боку санітарних служб дозволяла недобросовісним виробникам і продавцям реалізовувати неякісну продукцію. По-друге, висока конкуренція на ринку хлібобулочних виробів змушувала виробників економити на якості сировини та технологічних процесах. По-третє, низький рівень санітарної свідомості як серед виробників, так і серед споживачів сприяв поширенню недоброякісної продукції.

Для боротьби з цією проблемою влада накладала на продавців хліба відповідальність за дотримання санітарних норм та встановлення фіксованих цін. Контроль за дотриманням встановлених цін на хлібобулочні вироби покладался на міську поліцію. Київський губернатор затверджував єдиний ціновий реєстр, який мав бути обов'язковим для всіх продавців хліба. Згідно з цим реєстром, кожен продавець зобов'язаний був вивісити на видному місці, біля входу до своєї лавки, перелік хлібобулочних виробів з зазначенням їхньої вартості: «Такса ця повинна бути вивішена на видному місці – на вхідних дверях, а не за стійкою в даліні від покупця»⁶². Така прозорість мала забезпечити захист прав споживачів та запобігти спекуляції. Однак, як свідчать матеріали преси, ці заходи не завжди були ефективними.

Продовольча криза в Києві 1917-1918 років була одним із найгостріших наслідків Першої світової війни та революційних потрясінь. Особливо гострою проблема дефіциту харчових продуктів стала навесні 1918 року після звільнення від більшовицької окупації. За даними газети «Нова Рада», Київська харчова управа була змушена припинити випічку хліба в міських пекарнях. Це свідчить про повний колапс системи постачання міста хлібом. Також в замітці зазначалася середня ціна на хліб на базарах⁶³. Такий матеріал можна використати для вивчення тогочасної цінової політики на продукти харчування.

За матеріалами міської преси в кінці весни місто знову залишилося без хліба через наказ австрійського командування зупинити вагони з хлібними запасами, які прямували з

⁵⁵ Нарушение санитарных правил. *Киевлянин*. 1897. № 182. 4 липня. С. 3.

⁵⁶ Упорный колбасник. *Киевлянин*. 1897. № 163. 15 червня. С. 4.

⁵⁷ Нарушение санитарных правил. *Киевлянин*. 1897. № 146. 28 травня. С. 4.

⁵⁸ Из распоряжений полиции. *Киевлянин*. 1898 № 200 22 липня С. 2.

⁵⁹ Недоброкачественные булки. *Киевлянин*. 1897. № 115. 27 квітня. С. 4.

⁶⁰ Киевские булки. *Киевлянин*. 1897. № 119. 1 травня. С. 3.

⁶¹ Антисанитарная булочная. *Киевлянин*. 1897 № 273 3 жовтня С. 3.

⁶² Там само.

⁶³ Харчовий кризис у Києві. *Нова Рада*. 1918. 16 березня. №35. С.2.

Катеринослава.⁶⁴ Влітку 1918 р. зустрічається інформація, що для врегулювання розподілу дефіцитних продуктів було введено систему хлібних пайків. Як свідчать матеріали газети «Відродження», розмір пайка на одну особу в Києві був значно меншим, ніж у деяких європейських містах. Це свідчить про скрутний стан киян у зв'язку з введенням системи хлібних пайків. У замітці порівнювали розмір пайки на одну людину в Києві з частками в інших європейських містах з огляду на статеві та інші відмінності отримувачів⁶⁵.

Численні оголошення з рекламою різноманітних магазинів та публікації на тему спекуляцій у продажах, постачання продуктів і т. д. також слугують джерелами для вивчення торгівельної сфери тогочасного Києва. За допомогою рекламних оголошень можна скласти список крамниць, які діяли в місті, дізнатись їхній асортимент, цінову політику і визначити найпопулярніші періоди для розпродажу. А про цінову політику можуть свідчити такі публікації як оголошення за 1917 р. з приводу початку діяльності Київського союзу для боротьби з подорожчанням роздрібних бакалійно-молочних товарів⁶⁶, повідомлення про рішення наради представників різних торгових союзів щодо постачання міським мешканцям тютюну з південних фабрик по нормованим цінам⁶⁷. Деякі газетні матеріали інформували про діяльність київських ринків, зокрема періодичні оголошення від Київської міської управи про роздачу місць під павільйони для торгівлі на усіх базарах міста⁶⁸.

Про умови, в яких кияни знаходили необхідний товар напередодні свят або під час кризових ситуацій у місті, також можна знайти інформацію на сторінках газет. Наприклад, напередодні Різдва 1917 р. на вулицях Києва з'явилися великі черги. У місцях продажу хліба, цукру, чаю і денатурованого спирту спостерігались чималі скупчення людей. «Населення, бажаючи запастися всім необхідним до свята, буквально тримало в облозі хлібопекарні, міські та приватні лавки»⁶⁹. Між покупцями навіть виникали конфліктні ситуації, котрі вимагали втручання міліції. Особливо гостро стояло питання з купівлею хліба, у зв'язку з червоною хлібною кризою. До речі, у повному тексті наведеного вище фрагмента зазначалося, що багато магазинів відпускали цукор лише домовим комітетам. Хоча поруч з цим, спекулянти в сірих шинелях пропонували цукор з-під поли набагато дорожче. Отже, подібний матеріал слугує і для аналізу проблеми спекуляції в Києві, яка особливо загострювалась в моменти торгівельного ажіотажу чи критичних подій.

Дослідження проблем міського господарства Києва кінця XIX – початку XX століття на основі матеріалів періодичної преси дозволяє зробити низку важливих висновків.

Швидка урбанізація Києва призвела до гострих проблем у сфері міського господарства. Дефіцит комунальних послуг, зокрема водопостачання та каналізації, а також порушення санітарних норм на підприємствах харчової промисловості та у житлових будинках, створювали серйозну загрозу для здоров'я населення та знижували рівень життя киян. Недосконалість систем водопостачання та каналізації, стихійні сміттєзвалища, безпритульні тварини, забруднення повітря та водойм створювали серйозну загрозу для здоров'я населення.

Міська влада розробляла та впроваджувала різноманітні заходи для покращення санітарного стану міста, такі як будівництво нових водопроводів та каналізаційних мереж, реорганізація ринків. Проте, через обмежені фінансові ресурси та відсутність комплексного підходу, ці заходи не завжди досягали бажаних результатів

⁶⁴ Про хліб. *Відродження*. 1918. 25 травня. №46. С. 6.

⁶⁵ Хлібний пайок. *Відродження*. 1918. 2 серпня. №102. С. 3.

⁶⁶ Первый киевский союз для борьбы с дороговизной различных бакалейно-молочных и др. *Киевлянин*. 1917. 28 мая. № 128. С. 1.

⁶⁷ Табак для Киева. *Киевлянин*. 1917. 10 августа. № 190. С. 3.

⁶⁸ Киевская Городская Управа извещает. *Киевлянин*. 1917. 21 ноября. № 256. С. 1.

⁶⁹ Предпраздничные очереди *Киевлянин*. 1917. 24 декабря. № 283. С. 3.

Регуляторні заходи, впроваджені міською владою для контролю за кінними та трамвайними перевезеннями, виявилися недостатніми для забезпечення належної якості послуг. Незважаючи на наявність поліцейського нагляду, система страждала від хронічних проблем, таких як запізніле ліцензування перевізників, невизначеність тарифної політики, технічна несправність транспортних засобів та порушення правил безпеки перевезень, що неодноразово призводило до травмування пасажирів.

Продовольчий ринок досліджуваного періоду характеризувався низькою якістю продукції. Регулярна фіксація випадків реалізації продуктів з простроченим терміном придатності, включаючи хлібобулочні вироби, молочні продукти та м'ясні вироби, свідчить про ігнорування санітарних норм та правил торгівлі. Військові дії суттєво погіршили ситуацію на продовольчому ринку, спровокувавши значне зростання цін на молочні продукти та бакалійні товари, дефіцит хліба та введення системи карткового розрахунку та пайків.

Аналіз матеріалів періодичної преси свідчить про те, що проблеми міського господарства мали не лише технічний, а й соціальний характер. Недбалість міської влади, корупція, а також пасивність частини населення сприяли загостренню ситуації. Водночас, дослідження демонструє і позитивні приклади громадської активності, що свідчить про важливість залучення громадян до вирішення міських проблем.

Висновки дослідження підкреслюють необхідність комплексного підходу до управління міським господарством, що враховує як технічні, так і соціальні аспекти. Досвід Києва кінця XIX – початку XX століття є важливим уроком для сучасних міст, які стикаються з подібними проблемами.

Бібліографічний список

- Водотика, Т., 2020. *Історія повсякдення. Київ. Початок XX століття*. Харків: Фоліо.
- Гедьо, А. та Мільютін, М. 2022. Санітарно-епідеміологічна ситуація в Києві в умовах соціальної нестабільності на шпальтах міської преси кінця XIX – початку XX ст. *Київські історичні студії*, 2(15), с. 125–133. DOI: 10.28925/2524-0757.2022.214.
- Гребцова, І., 2020. Контент-аналіз як метод вивчення матеріалів регіональної преси середини XIX ст. *Записки історичного факультету*, 31, с. 145–157. DOI: 10.18524/2312-6825.2020.31.220045
- Животко, А., 1999. *Історія української преси*. Київ: Наша культура і наука.
- Ігнатієнко, В., 1926. *Українська преса (1816–1923 рр.): історико-бібліографічний етюд*. Київ: Державне видавництво України.
- Левчук, О., 2018. *Газетна періодика Києва як джерело дослідження міського повсякдення (1905-1914 рр.)*. Кандидат наук. Дисертація. Київ. нац. універ. ім. Тараса Шевченка.
- Макаров, А., 2005. *Малая энциклопедия киевской старины*. Київ: Довіра.
- Машкевич, С., 2014. Київський трамвай у роки кризи. *Етнічна історія народів Європи*. (43), 96–106. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2014_43_17>
- Рудий, Г., 2014. Київська періодична преса 1917–1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради. *Україна XX століття: культура, ідеологія, політика*. 19, с. 272–284. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uxxs_2014_19_20>
- Шандра, В. та Карліна, О., 2020. Епідемії та боротьба з ними в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). *Український історичний журнал*, 5, с. 37–54. doi: 10.15407/uhj2020.05.037

References

- Hedo, A. and Miliutin, M., 2022 «Sanitarno-epidemiologichna sytuatsiia v Kyievi v umovakh sotsialnoi nestabilnosti na shpaltakh miskoi presy kintsia XIX – pochatku XX st.», [Sanitary and epidemiological situation in Kyiv in conditions of social instability in the columns of the

- city press of the late 19th - early 20th centuries] Kyivski istorychni studii, (2 (15), S. 125–133. doi: 10.28925/2524-0757.2022.214. (in Ukrainian)
- Hriebtsova, I., 2020. Kontent-analiz yak metod vyvchennia materialiv rehionalnoi presy seredyny XIX st. [Content analysis as a method of studying materials of the regional press of the mid-19th century] Zapysky istorychnoho fakultetu [online]. (31), 145–157. Rezhym dostupu: doi: 10.18524/2312-6825.2020.31.220045 (in Ukrainian)
- Ihnatienko, V., 1926. Ukrainska presa (1816 - 1923 rr.): istoryko-bibliohrafichniy etiud. [Ukrainian Press (1816 - 1923): Historical and Bibliographical Study] Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy (in Ukrainian)
- Levchuk, O., 2018. Hazetna periodyka Kyieva yak dzherelo doslidzhennia miskoho povsiakdennia (1905-1914 rr.). [Newspaper Periodicals of Kyiv as a Source for the Study of Urban Diffusion (1905-1914)] Dysertatsiia kandydata istorychnykh nauk, Kyiv. nats. univer. im. Tarasa Shevchenka. (in Ukrainian).
- Makarov, A., 2005. Malaya encyklopediya kievskoj stariny. [Small Encyclopedia of Kyiv Antiquity] Kyiv: Dovira. (in Ukrainian)
- Mashkevych, S., 2014. Kyivskiy tramvai u roky kryzy.[Kyiv Tramway in the Years of Crisis] Etnichna istoriia narodiv Yevropy. (43), 96–106. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2014_43_17> (in Ukrainian)
- Rudyi, H., (2014). Kyivska periodychna presa 1917–1918 rr. yak dzherelo z istorii Ukrainskoi Tsentralnoi Rady.[Kyiv periodical press 1917–1918 as a source for the history of the Ukrainian Central Rada.] Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka. (19), 272–284. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uxxs_2014_19_20> (in Ukrainian)
- Shandra, V. and Karlina, O., 2020. Epidemii ta borotba z nymy v Ukraini (kinets XVIII – pochatok XX st.). [Epidemics and the fight against them in Ukraine (late 18th – early 20th centuries)] Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 5, S. 37–54. URL: doi: 10.15407/uhj2020.05.037 (in Ukrainian)
- Vodotyka T., 2020 Istoriia povsiakdennia. Kyiv. Pochatok XX stolittia. [History is everyday. Kyiv. The beginning of the XXth century.] Kharkiv: Folio, (in Ukrainian)
- Zhyvotko, A., 1999. Istoriia ukrainskoi presy.[History of the Ukrainian press] Kyiv: Nasha kultura i nauka. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 09.10.2024 р.

Anna Hedo
Miliutin Mark

KYIV THROUGH THE EYES OF THE PRESS: SANITARY AND INFRASTRUCTURE CHALLENGES BASED ON URBAN PERIODICALS OF THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY

This article examines the state of Kyiv's municipal economy at the end of the 19th and the beginning of the 20th century through the lens of urban periodicals. By conducting a comprehensive analysis of newspapers such as «Kievlyanin», «Rada» and «Kievskaya Mysl», the study reconstructs the everyday life of the city's residents, identifies key issues in municipal management of the time, and explores the interaction between Kyiv's inhabitants and city authorities in addressing acute environmental, social, and infrastructural challenges.

Using content analysis methods applied to periodical publications, the research highlights that the rapid urbanization of Kyiv during this period led to an exacerbation of interconnected problems. These include environmental pollution from industrial and household waste, a shortage of quality

drinking water, an overloaded transportation infrastructure, and food crises characterized by shortages of specific products and a general decline in their quality. The fast pace of urban growth outstripped the capacity of the municipal infrastructure, contributing to deteriorating sanitary and epidemiological conditions and escalating social tensions.

The analysis of urban periodicals indicates that the city authorities initiated several measures to address these problems. These included the implementation of new sanitary standards, investments in infrastructure development, and the introduction of regulatory acts. However, the effectiveness of these measures was limited by several factors, including insufficient financial resources, corruption, a lack of comprehensive planning, poor coordination among various municipal services, and public resistance to innovations.

The findings contribute to a deeper understanding of the historical aspects of urban resource management and can inform the development of contemporary urban planning strategies. These include effective mechanisms for public engagement in decision-making processes and monitoring the quality of the urban environment.

Keywords: *Kyiv, urbanization, municipal economy, sanitation, infrastructure, urban press, content analysis, historical reconstruction.*